

Het leven is meer dan alleen maar leven

Onlangs verklaarde de heer Li Peng voor de VN-Veilighedsraad dat China geen kritiek te dulden heeft op het vlak van de mensenrechten. De communistische regering zou immers een einde gemaakt hebben aan de honger in China en daarmee het volgens hem belangrijkste mensenrecht hebben gerealiseerd. En ook al ontken ik natuurlijk niet het belang van het recht op voldoende voedsel en van de andere rechten die we de sociale en economische mensenrechten zijn gaan noemen, toch zijn die rechten niet de belangrijkste mensenrechten. Het is dan ook uitgesloten dat we ons zouden beperken tot de realisatie van enkel maar de sociale en economische rechten met uitsluiting van alle andere politieke en vrijheidsrechten.

Eerst een woordje over het belang van de sociale en economische rechten. Daarna zal ik dat belang een beetje relativiseren. Onder de benaming sociale en economische rechten worden in de eerste plaats de volgende rechten gegroepeerd: het recht op voldoende voedsel, het recht op werk, onderdak, gezondheid en een zekere levensstandaard. Kort gezegd: gaat het om het recht van iedereen op de fundamentele middelen die nodig zijn om in het levensonderhoud te voorzien en het leven voort te zetten op een minimaal fatsoenlijke manier. In een wereld met enorme natuurlijke en onnatuurlijke rijkdommen en met voldoende technologisch en organisatorisch vernuft is dat zeker niet onmogelijk. Studies van de Wereldbank hebben aangetoond dat op wereldvlak niet de hoeveelheid welvaart maar de verdeling van de welvaart een probleem is.

Het betreft hier een minimaal fatsoenlijk bestaan en niet een maximaal comfortabel bestaan. Het betreft het essentiële en niet het wenselijke, het noodzakelijke minimum en niet het mogelijke maximum. De sociale en economische rechten dienen uitsluitend om in ieders basisbehoeften te voorzien. Alle andere behoeften blijven buiten beschouwing. Het gaat om de onrechtvaardigheid en niet om het gebrek aan luxe.

Zij die zich kanten tegen de sociale en economische rechten doen dat niet omdat ze menen

dat het niet erg is dat een mens honger lijdt, maar wel omdat in hun visie de verzuchtingen die hun uitdrukking vinden in de sociale en economische mensenrechten niet meer zijn dan dat, namelijk verzuchtingen en geen mensenrechten. Echte mensenrechten, zoals het recht op vrije meningsuiting, spruiten voort uit het handelen en het nalaten van de overheid: de overheid zal geen mening opleggen en zal de burger via een gerechtelijk apparaat helpen zijn rechten te verdedigen.

De sociale rechten, in tegenstelling tot de 'klassieke' burgerlijke en politieke rechten, spruiten voort uit de acties van de privé-sector. De ondernemingen en de vrije handel zijn de echte scheppers van de welvaart. En initiatieven vanwege de staat voor het bevorderen of herverdelen van de welvaart leiden vaak tot bijkomende lasten voor het bedrijfsleven, die daardoor zijn taak niet meer naar behoren kan vervullen. Het optreden van de overheid in de bevordering van het respect voor de sociale rechten betekent onvermijdelijk een drastische toename van de belastingen en de creatie van een paternalistisch en bureaucratisch apparaat dat de vrijheid, de echte bron van welvaart, in gevaar brengt. De verzuchtingen uitgedrukt in de sociale en economische rechten zijn het automatisch gevolg van de vrije en autonome marktmechanismen. Het is dus beter dat de overheid de vrijheid garandeert en zo weinig mogelijk tussenkomt. De sociale en economische rechten zullen dan wel vanzelf volgen.

Dit is de traditionele liberale kritiek op de sociale en economische rechten. Maar zelfs de liberale partijen zijn tegenwoordig van

mening dat het privé-initiatief alleen niet voldoende is om tot een rechtvaardige verdeling van de welvaart te komen en dat de staat een rol heeft te spelen. Om die rol te kunnen spelen, heeft de staat normen nodig waaraan hij zich kan spiegelen en waarmee zijn acties kunnen worden beoordeeld. De sociale rechten zijn die normen.

De kritiek dat het hier niet gaat om rechten en bindende verplichtingen, maar om verzuchtingen, doelen, aspiraties en wensen, is niet helemaal onterecht. We kunnen vragen aan

een rechter dat hij de overheid verplicht ons recht op vrije meningsuiting te respecteren. We kunnen niet vragen ons werk te geven als er geen werk is. Maar toch hebben we ook hier te maken met rechten, op voorwaarde evenwel dat we ervan uitgaan dat die rechten niet de creatie van welvaart tot doel hebben — bijvoorbeeld door middel van de creatie van werk, wat mij inderdaad een onmogelijke opgave lijkt voor rechten — maar wel de herverdeling van welvaart. En de herverdeling van de welvaart zal op zich voldoende zijn om te beantwoorden aan de verzuchtingen vervat in de sociale en economische rechten. Ik verwijs opnieuw naar de studies van de Wereldbank.

Natuurlijk moeten we er ons van bewust zijn dat de realisatie van deze rechten en verzuchtingen gebeurt op een andere termijn en met andere middelen dan de realisatie van de klassieke rechten. Het zal langer duren vooraleer de sociale rechten worden gerealiseerd, en die verwezenlijking hangt niet zozeer af van een beslissing van een rechter, maar wel van een langetermijnpolitiek en van internationale

samenwerking. De sociale rechten zijn er om de overheden te verplichten alle beschikbare middelen in te zetten om de eisen vervat in die rechten te realiseren. Daarenboven dienen ze als rechtvaardiging en aanmoediging van de strijd van de armen en onderdrukten. Deze mensen hebben rechten die ze kunnen opeisen en moeten niet meer bedelen.

De sociale rechten zijn dus zeker belangrijk, maar hun belang is duidelijk ondergeschikt aan dat van de klassieke rechten. Ze zijn belangrijk omdat ze zorgen voor het leven, omdat ze het leven in stand houden op een minimaal fatsoenlijk niveau, zodat een mens meer kan doen dan leven alleen. Ze maken dat de mens niet alleen een arbeidend leven heeft (een leven dat er alleen maar op uit is te leven), maar ook een leven dat we een cultureel leven zouden kunnen noemen, zonder hier verder in te gaan op de betekenis en de inhoud van dat cultureel leven. Wanneer een mens lijdt onder armoede en ontbering denkt hij alleen aan zijn lijden en aan de manieren om het te beëindigen, en heeft hij geen tijd voor het gebruik en de ontwikkeling van zijn andere vermogens (op een lege maag leest men geen boek). Een cultureel leven veronderstelt een zekere mate van bevrijding van de natuurlijke noodzakelijkheid, veronderstelt dat men voldoende te eten heeft, gezond is, onderdak heeft enz. Er zijn een aantal minimale en noodzakelijke materiële voorwaarden voor een cultureel leven, en de sociale en economische rechten spelen een belangrijke rol in het realiseren van die voorwaarden voor iedereen.

Deze rechten regelen de toegang tot de cultuur, verwijderen de hinderpalen op weg naar een cultureel leven, maar ze regelen niet het culturele leven zelf. Dat culturele leven wordt mogelijk gemaakt door de klassieke rechten, en in de eerste plaats het recht op vrije meningsuiting. Aangezien het lezen van een boek voor een mens veel belangrijker is dan het voldoen aan de natuurlijke noodzakelijkheid (en belangrijk is niet hetzelfde als dringend), zijn de mensenrechten die het lezen van een boek mogelijk maken veel belangrijker dan de sociale en economische mensenrechten.

Filip Spagnoli, licentiaat wijsbegeerte:

'Aangezien het lezen van een boek voor een mens veel belangrijker is dan het voldoen aan de natuurlijke noodzakelijkheid, zijn de mensenrechten die het lezen van een boek mogelijk maken veel belangrijker dan de sociale en economische mensenrechten.'

